

Forfatteren er sekretær ved Jysk Ordbog

Kirsten Lyshøj:

Nøjesgaw

– en helt igennem uvidenskabelig undersøgelse af en jysk filippine

I min familie, som stammer fra Skødstrup, har vi altid stået klar nytårsaften kl. 24 og, lige så snart nytårsklokkerne lød fra radioen, sagt ”nøjesgaw” til hinanden – og det gør vi forøvrigt stadig. Vi siger det også til dem, vi møder første gang i det nye år – i hvert fald det første par dage. Den, der siger det først, skal have en gave af den anden – det har jeg nu aldrig fået, det er vist mest sporten i at komme først, det drejer sig om nu om dage.

Da jeg var begyndt som sekretær her på det daværende Institut for Jysk Sprog- og Kulturforskning og mødte den første arbejdsdag i det nye år, sagde jeg selvfølgelig ”nøjesgaw” til mine kolleger. I flere år kiggede de underligt på mig og svarede ”god morgen”. Endelig var der én, der spurgte: Hvorfor siger du i grunden det? Nu var det min tur til at se forbavset ud – kunne det virkelig passe, at sådan nogle eksperter udi det jyske ikke vidste det?

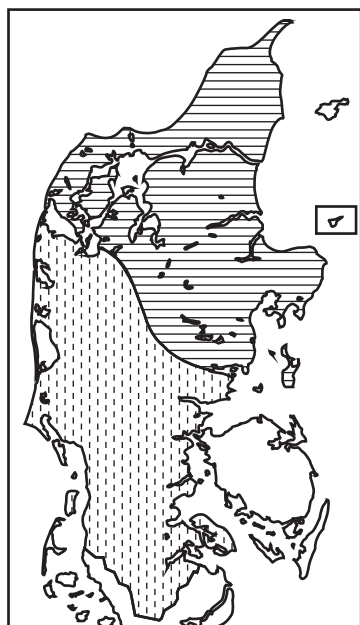
Det udtryk måtte vi have på spørgeliste til meddelelserne, og det kom det i 2006. Jeg har netop været besvarelserne igennem, og der er 7, der bruger det i ”min” betydning, altså en hilsen i stedet for ”Godt nytår” – alle fra det midtøstjyske område. En meddeler fra Lading siger: ”Nøjesgaww sagde man nytårsdag til den første, man mødte af familien eller andre, man kendte godt. Fik man det sagt før den anden, måtte vedkommende give en lille ting.”

Imens gik jeg på jagt i skufferne i Ordbogen; det viste sig, at der er ca. 100 sedler på ordet nytårsgave, så ukendt var det jo ikke. Men dér er også kun 7, hvor det bruges som en hilsen – alle fra Midtøstjylland. I Aarhus Stifts Aarbøger, 1934, skriver R. Thomasen i *Dagligt Liv i Hads Herred i Halvfjerdserne*: ”Den aften gik man ikke i Seng før Kl. 12, man skulde sige Nytaarsgave, Nøjesgaw, til hverandre. Den, der den Aften og Nytaarsdagen først kunde sige det Ord til en anden, var berettiget til at faa en Gave. At sige ”godt Nytaar” lød for højtideligt for den Tids Jyder.”

21 sedler er der om udtalen – de må vente til redaktionen. Resten af Ordbogens sedler fortæller om 2 ældre betydninger, der mærkeligt nok deler Jylland over på tværs.

I Nordjylland og det østlige Midtjylland blev ”nytårsgave” i gamle dage brugt om en nytårskæreste, som blev tildelt karle og piger, nærmest som ”gadelam” (den vandrette skravering på kort 1). Herom skriver Niels Nielsen i optegnelser fra 1930 efter Maren Kristensen Gammelby, født 1849 i Vorning: ”Ved en ”Legestue”, som de unge i Byen holdt en af Juledagene, skulde de ved Midnatstide ”lave Nytaarsgaver”. Dette foregik paa den Maade, at et Par Karle, Skafferne, traadte frem med en Liste i Haanden; efter denne Liste raabte de en Karls Navn op; han kom frem og maatte først betale et Kontingent til Festen; derpaa fremsagde en af Skafferne Nytaarsgaveverset, og den Pige, der blev nævnet i Verset, var hans Nytaarsgave. Hendes Navn var i Forvejen skrevet op paa Listen, da Skafferne i Forvejen havde aftalt, hvorledes de unge skulde parre sammen. Naar alle havde faaet en Nytaarsgave, begyndte Dansen igen, og Karlene skulde nu finde den Pige, de havde faaet og danse med hende – og efter Ballet følge hende hjem. Der huskes flere Eksempler paa, at der virkelig blev et Par ud af dem, der fik hinanden i Nytaarsgave; men det kunde ogsaa hænde, at man for at drille en Karl gav ham en Pige, som han intet vilde have med at gøre. Op mod 1900 gik Skikken af Brug.” Feilberg skriver i *Ordbog over jyske Almuesmål*, at det er en ”f.eks. i Randers egnen alm. skik, at der af ”gadebassen” ved legestue i julen uddeles til hver enkelt i karlelaget

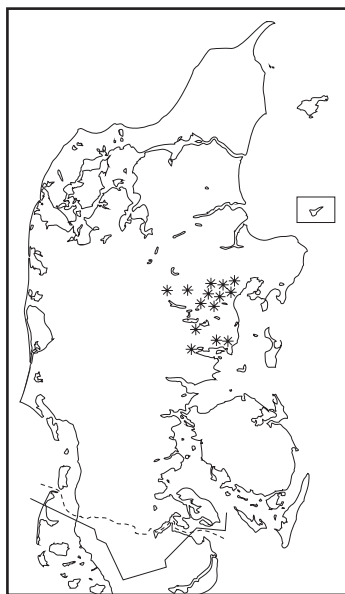
en pige, der bliver hans ”gadelam”, mens han er hendes nyårgave; de giver hinanden foræringer og følges til legestue i årets løb.” Blicher bruger det i samme betydning i *E Bindstouw* fra 1842: ”å så blöw hun mi gajilam å a hin nøjorsgaw da, degång te di djelt kjærster ued i kål- å pigi-law da.”

Kort 1.

I Syd- og Sønderjylland samt det vestlige Midtjylland brugte man – også i gamle dage – at ”kræve” eller ”tage nytårgave”: børn (og voksne) gik rundt og ønskede naboer og familie godt nytår i forventning om at få noget (den lodrette skravering på kort 1). I Fanø Ugeblad, nr. 1, 1963, står: ”Da vi var børn ... skulle vi første nytårsdag ud at ”kræ’ nyorsga”. Vi fulgtes ad nogle stykker, fætre og kusiner, hver med sin taske og pung. Når vi så kom ind til en onkel eller tante sagde vi: ”Goddag og glædelig nytår, ”nyorsga”. Så fik vi som regel det svar, at den, der krævede, selv skulle give. Men vi fik dog altid noget, kager og æbler til at putte i tasken og en skilling til pungen.” Det brugtes dog også enkelte steder i det østlige

Midtjylland – Peter Birkelund, født 1858 på gården ”Birkelund” i Jeksen, skriver i *Barndomsminder fra Jeksen Dale*: ”Nytåarsmorgen, naar vi havde faaet vor Nøiesfrokost, som bestod af koldt kogt Flæsk og bart Brød til, maatte vi Kneiter gaa rundt til Naboerne og ønske Glædeligt Nytaar, som lød saaledes: ”Godau Nøiesgav”, efter at vi var kommen inden for Døren bevæbnet med en Pigkjæp, hvorpaa der var anbragt en Knaldhæt, som vi slog af paa Stenene i Forstuegulvet, eller naar vi var rigtig velhavende, havde vi en rigtig gammel Pistol eller ogsaa en lille Knaldbøsse, som vi skød med. Vi fik saa enten

Kort 2.

Æbler, Trænødder eller Pebernødder ligesom Folk havde. Vi kom gerne hjem med Lommerne fulde.” Det må helt klart være denne skik med at kræve nytårgave, som har overlevet her på Århus-egnen, men nu blot brugt som en hilsen. De i alt 14 kilder, der anvender udtrykket ligesom mig, er geografisk placeret som vist på kort 2.

Sådan kan et enkelt ord føre langt omkring, og jeg glæder mig allerede til at komme på arbejde den 2. januar og sige ”nøjesgaw” til mine kolleger – nu har de vel fattet det!